

Laitasalmen kylää kansakoulun katolta; oikealla taempana näkyy mannermaa, edessä Piikslaksi ja salmi (kuva: Pohjois-Pohjanmaan museon kokoelmat/Eino Jokinen 1942).

Pääjärven säännöstely lopetti Laitasalmen saarikylän tarinan

Oheinen kyläkuvaus perustuu suurelta osin laitasalmelaisen Maria Nikiforovna Jegolajevan muisteluksiin. Kävin haastattelemassa Mariaa kaksi kertaa, syksyllä 1998 ja keuhkokuumeella keuhkoissa, keuhkoissa ja keuhkoissa. Yhdessä selvitimme kylän taloja ja niiden eläjiä. Epävarmoja kohtia Maria tiedusteli vielä tuttaviltaan. Hänen terveytensä oli jo tuolloin heikentynyt, ja viime keväänä - lähtiessään jälleen matkalle Kiestinkiin - kuulin Marian siirtyneen keuhkokuumeella tuonilmaisiiin. - Kepeät mulat hänen haudalleen. - SV

Laitasalmen kylä oli aikoinaan rakennettu kauniille paikalle Pääjärven länsirannalle. Se sijaitsi saarella ja oli niin muodoin joka puolelta vesien ympäröimä. Kylä mainitaan asiakirjoissa jo vuonna 1788 yhtenä Pääjärven hallintopitäjän yhdeksästä kylästä. Kun norjalainen professori Friis kävi kylässä vuonna 1876, taloja oli kaikkiaan yhdeksän, mutta 1905 niiden määrä oli jo 23. Neuvostovallan aikana, suunnilleen vuosina ennen sotia, taloja oli 25, mutta kaikissa niissä ei ollut eläjiä.

Alkuaan kylän talot olivat

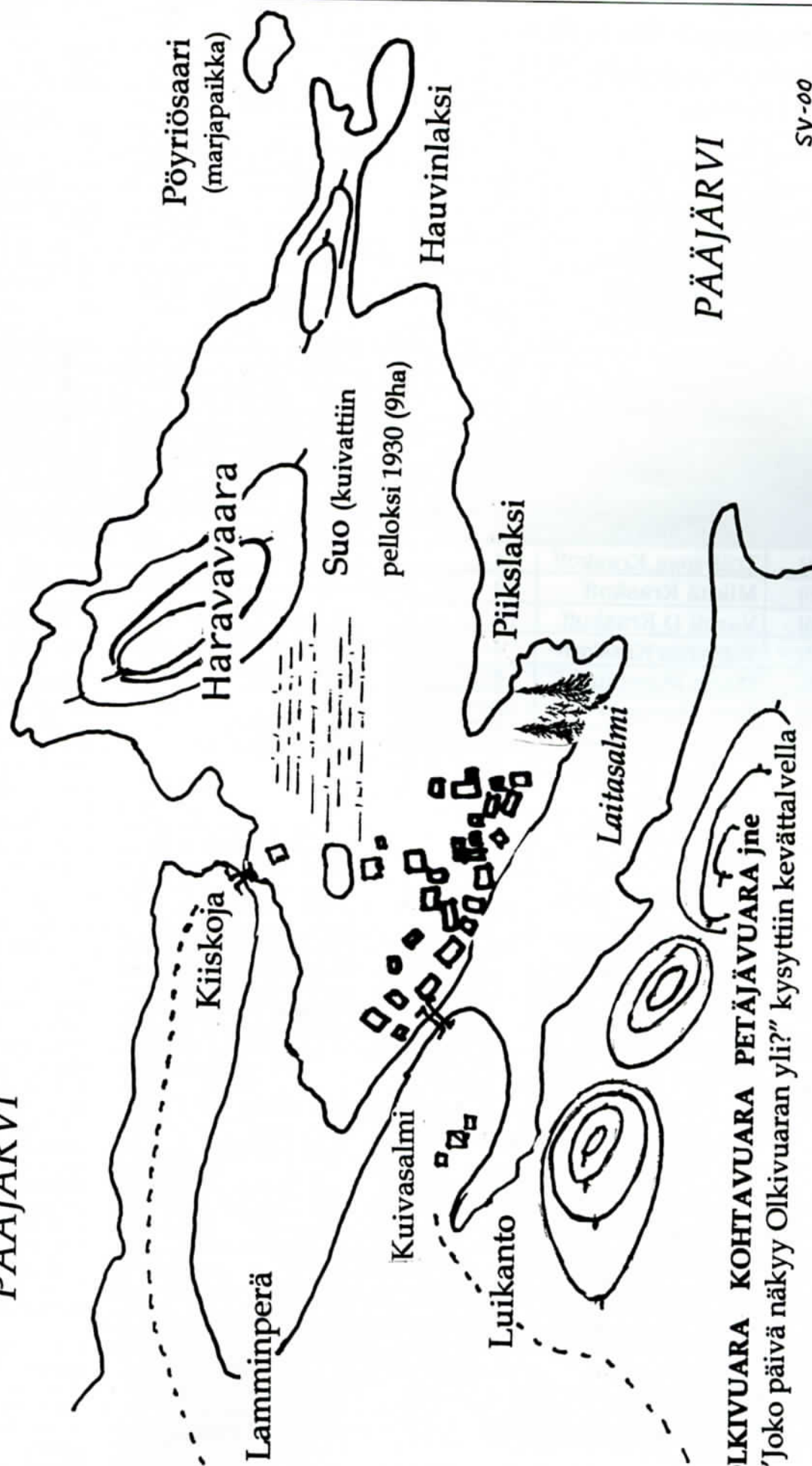
kolmessa rivissä järveen viettävällä termällä. Alhaalla rannassa oli vielä ennen sotavuosia joukko vanhoja taloja, joiden asukkaat olivat lähteneet pako- matkalle Suomeen 1920-luvun alussa. Useimmat olivat jääneet sille tielle. Talot olivat olleet siitä lähtien tyhjiä. Joistakin oli tehty myöhemmin riihiä. Muut talot olivat kahdessa rivissä termällä. Ylipuolella eli kolmannessa rivissä melkein jo tasamaalla olivat mm. rajavarti- ojoukkojen kasarmit ja kylän koulu. Kaksi taloa oli aikai- semmin niemessä kylän edus-

Maria Nikiforovna Jegolajeva, Laitasalmi.

LAITASAARI v. 1936 Laitasalmen kylä

PÄÄJÄRVI

OLKIVUARA KOHTAVUARA PETÄJÄVUARA jne

"Joko päivä näkyy Olkivuaran yli?" kysyttiin kevättalvella

PÄÄJÄRVI

SV-00

Laitasalmen kylän asukasluettelo alkuvuodelta 1922

N:o	Perheen päämies	Perheen koko
1)	Yrjö Isakoff	2
2)	Aleksei Isakoff	11
3)	Roto Isakoff	4
4)	Jeyssei Arhipoff	7
5)	Mehvo Isakoff	7
6)	Savastei Isakoff	10
7)	Samppa Arhipoff	8
8)	Homa Arhipoff	2
9)	Mikki Arhipoff	4
10)	Ivana Isakoff	5
11)	Mihei Kraskoff	2
12)	Vaseli Kraskoff	5
13)	Yrjö Kraskoff	4
14)	Triihvava Kraskoff	3
15)	Mikitä Kraskoff	2
16)	Vaseli D Kraskoff	18
17)	Teppana Kraskoff	4
18)	Maria Mastinin	4
19)	Tero Mastinin	8
20)	Olona Mastinin	3
21)	Kondrat Mastinin	5
22)	Roto Mastinin	10
23)	Levonti O Arhipoff	7
24)	Vaseli Arhipoff	6
25)	Levontei Arhipoff	3
26)	Timo Arhipoff	6
27)	Jeremei Arhipoff	8
28)	Ottu Arhipoff	7
29)	Oskari Arhipoff	7
30)	Nikolai Arhipoff	6
31)	Triihvana Arhipoff	3
32)	Rappe Arhipoff	3
33)	Hotatta Isakoff	5

Luettelon mukaan kylän valtasuvut olivat Arhipoff (13 perhettä) Isakoff (6 perhettä), Kraskoff (7 perhettä ja Mastinin (5 perhettä). Luettelon on laatinut kylän komendantti Vaseli Kraskoff Karjalan kansannousun aikaan ja se on osoitettu Oulangan kylän komendantille Iivo Haukiniemelle. Kun luettelo oli tehty sotilaskäyttöön, tietosarakkeissa kysyttiin myös asekuuntoisten miesten, hevosten ja poromiesten lukumääriä. Nämä tiedot on jätetty tässä yhteydessä pois. - Alkuperäisasiakirja on KSS:n arkistossa (Huoti Hilippälän arkisto).

talla, mutta 1930-luvun puolivälin tienoilla tuli sotilasviranomaisilta määräys, että kauko-
niittyjen metsäpirtit oli poltettava ja niemessä olevat kaksi taloa siirrettävä keskikylälle.

Luontais- taloutta ja suurperheitä

Vuosisadan alkukymmeni-
nä Laitasalmissa elettiin vielä

luontais-
talouden aikaa. Vähä-
nen maanviljelys ja karjanhoito
antoivat asukkaille niukan
elannon. Tärkeimmät viljelys-
kasvit olivat perunan lisäksi
ohra, ruis ja nauris. Oma vil-
jaa ei riittänyt puoleksikaan
vuodeksi, hyvä jos muutamaksi
kuukaudeksi. Karjaa pidettiin
useimmissa taloissa 2 - 3
lehmää, puolenkymmentä lam-
masta ja hevonen. Joillakin
isännillä, mm. Vaskolan Arhi-
povilla, oli poroja. Ne olivatkin
tarpeen, sillä pääosia elintarvik-
keista, sokeri, tee, suola ja en-
nen muuta vilja kuljetettiin lu-
mikeliänsä erämaiden halki Knä-
söistä. Kalastusta kyläläiset harjoittivat
Pääjärven ympäri vuoden.

Laitasalmen suurin talo oli
Vaskola, jonka isäntä oli Vasili
Arhipov. Perheeseen kuului iso-
isä, isoäiti, isoisän vanhapoikave-
li, viisi poikaa (kaikki jo perheeli-
lisiä) ja neljä tytärtä, joista kaksi
meni miehelle omaan kylään,
yksi Lohivaaraan ja yksi Vaara-
kylään. Oma väkeä Vaskolassa
oli yli 30 henkeä. Ennen kuin
tämä suurperhe alkoi hajota,
mikä tapahtui 1800-luvun loppu-
puolella, talossa oli parhaaseen
aikaan peräti kuusi emäntää.

Suomessa syntyneet

Karjalan kapinan loppusel-
vittelyn aikaan Jegolajevin per-
he pakeni Suomen puolelle,
Kuusamon Pukariin. Siellä kuit-
tenkin viivytettiin vain puolisen
vuotta - ja tuona aikana kevät-
talvella 1922 perheeseen syntyi
tyttölapsi, joka sai nimen Maria.
Syntymäpäivä kun sattui ole-
maan Marianpäivä. Vanhemmat
olivat myöhemmin kertoneet,
että, kortteritalon isäntä oli ko-
vasti pyytänyt, että Maria jäisi
heille ottolapseksi. Koko jouk-
ko palasi kuitenkin Karjalaan.

Laitasalmi neuvosto- vallan aikaan

Kylässä oli jo 1920-luvun
lopulta kauppa - Kiestingin
osuuskaupan sivumyymälä -
mutta kylän asukkaiden har-
miksi se usein suljettiin kesä-
ajaksi. Kun työkykyinen väki
oli uitossa tai kylvä - ja hak-
kutuissa, tavaraa kuljetus
Sohjanansuusta jäi vanhusten
ja lasten tehtäväksi. "Kelirik-
koajan ja pitkän matkan takia
se oli ylen vaikeaa, aika ajo-
in mahdotonta," muisteli Laitas-
almen entinen eläjä Maria Niki-
forovna. Rospuuttoaikaan py-
rittiin kyllä varautumaan enna-

olta kuljettamalla varastot työ-
teen. Kesäaikaan postia ja sa-
malla ruokatarpeitakin kuljetti
Sohjanasta eräs vanha, suoma-
laissyntyinen mummo. Hän
keksi laittaa veneeseensä pur-
jeen, joka olikin siihen aikaan
melkoinen ihmetyksen aihe.
Kun oli suotuista tuuli, vene
meni hyvää vauhtia eteenpäin
eikä mummon tarvinnut muu-
ta kuin pitää perää.

Postinkulku kylään oli sy-
syin kevään kelirikon takia toi-
vottoman hidasta. Alkukesästä
1930 Punainen Karjala julkai-
si erään tuskastuneen kyläläi-
sen valituskirjeen, jonka mu-
kaan Kiestingistä tuleva posti
oli saapunut Laitasalmeen vii-
meksi 2. pnä toukokuuta ja nyt
oli jo 10. kesäkuuta. Valittajan
mukaan syyksi ilmoitetaan ke-
lirikko, mutta vielä sen jälkeen,
kun posti lakkasi kulkemasta,
kylään on tuotu mm. osuuskaup-
pan tavarakuormia. Kiestinkiin
menevä posti oli lähtenyt Lai-
tasalmesta viimeksi huhtikuun
puolella eli siis melkein puoli-
toista kuukautta sitten.

Laitasalmeen saatiin 4-luok-
kainen koulu 1920-luvun lopul-
la, ja pian valmistui koulutalo.
- Kun töitä johti taitava muas-
teri, rakennus oli vielä sotien
jälkeenkin hyvässä kunnossa,
muisteli Maria Nikiforovna.
Koulutalo niin kuin koko kylä-
kin säästyivät sodan liekeiltä,
ja sitten aikanaan, kun vesi alkoi
nousta, koulutalo siirrettiin Soh-
janaan; siellä se oli mm. kalas-
tuskolhoosin talona, mutta vesi
vei sitten Sohjanankin.

Kylästä oli rakennettu man-
tereelle kaksi siltaa. Toinen niis-
tä, Laitasalmen ylittävä, oli mel-
ko pitkä ja moniarkkuinen. Kiis-
kojan silta oli sen sijaan lyhyt.
Saaren mantereesta erottava ve-
siväylä oli kivinen ja kapeim-
masta kohdastaan niin matala,
ettei siitä voinut kulkea vähää-
kään suuremmilla aluksilla.
Koska ison saaren kiertäminen
oli työlästä ja vei paljon aikaa,
kapeikkoja oli kaivettu syvem-
mäksi veneliikennettä varten.
Sohjanasta tai Oulangasta tule-
vat kaaterit eli siis suuremmat
alukset laskivat maihin Piikslah-
den viereiseen niemeen. Sieltä
tulijat haettiin veneellä kylään.
Ei siitä kävelymatkaakaan ollut
kun pari kilometriä.

Kylän talot 1930-luvulla:

1) Jyrkilä, 2) Oleksien talo, 3)
Triihvanan talo, 4) Hotatan
talo, 5) Jöyssein talo, 6) sotilas-
osasto, 7) kertonan koti, 8) Sa-
vvaattei, 9) Vasseleinin talo, 10)
Hourola, 11) Riikola, 12) Tep-
pana, 13) Savinan talo, 14)

Laitasalmen kylänäkymä etelän puolelle. Taustalla kohoavat mantereapuoleiset vaarat, edessä salmi ja taaempänä Luikanto. (kuva: Pohjois-Pohjanmaan museon kokoelmat/Eino Jokinen 1942).

koulu, 15) Terola, 16) Romanan talo, 17) Muarie-akan talo, 18) Karppala, 19) Rotjon talo. – edelleen suuren kallion takana oli viisi taloa: 20) Jestusen talo, 21) Tommon talo, 22) Timon talo, 23) Ossipan talo, 24) Onttola (sillan korvassa).

Kolhoositekniikkaa

Kun kolhoosi perustettiin 1930-luvun taitteessa, niin Marian kotitalon iso navetta muutui kolhoosinavetaksi ja pieni karja, kaksi lehmää, hevonen ja lammaskatras yhteiskunnallistettiin. Myöhemmin yksityislehmät tulivat luvallisiksi, mutta kun ei enää ollut navettaa, lehmä piti panna aluksi saunaan odottamaan pienen läävän valmistumista.

Laitasalmen kolhoosi toimi ennen sotavuosia verrattain hyvin. 1930-luvun puoliväliin mennessä saatiin kuivatuksi suuri Haravavaaran luoteispuolelta. Uutta peltomaata saatiin lähemmäs kymmenen hehtaaria. Hankkeen toteutti nähtävästikin paikallinen suonkuivausosuuskunta. Sellainen oli Laitasalmeenkin perustettu 1920-luvun lopulla.

Noina vuosina kolhoosiin tuotiin laivakyydillä piirikeskuksesta lähetetty tekniikan ihme, puimakone. "Se olisi tietysti ollut melkoinen edistysaskel, jos vain konetta olisi osattu käyttää," päivitteli Maria Nikiforovna. Kone oli hevoskiertoon

perustuva, mutta ei kukaan kylässä ei tiennyt, miten se toimii. Kun ei muutakaan keksitty, puimakonetta pyöritettiin käsivoimin neljän ihmisen työntämänä. Myöhemmin kai kylässä käynyt agronomi neuvoi kolhoosilaisille, miten kone toimii.

Isä tyrmään – Maria töihin kolhoosiin

Vuonna 1937 vainovuodet olivat pahimmillaan. Marian

isä oli tuolloin kolhoosin puheenjohtajana. Isä vangittiin hänen ollessaan käymässä tarkastusmatkalla metsätyömaalla. Laitasalmesta hävisi noina aikoina paljon miehiä, aivan vanhojakin vietiin. Tämän seurauksena perheet joutuivat taloudelliseen ahdinkoon. Mariankin oli lopetettava koulunkäynti IV luokalla ja mentävä töihin kolhoosiin.

Palkka raskaasta työstä ei ollut kehuttava, kolme ruplaa päivässä. Lisähankkeeksi Maria

kävi siivoamassa ja pesemässä pyykkiä kylässä sijaitsevan rajavartioston upseereille. Jos sattui upseeri itse olemaan kotona, hän syöti siivoajan ja antoi palkaksi kolme ruplaa, mutta jos kotona oli vain rouva, hän ei antanut tsäijyäkään ja maksoi vain yhden ruplan.

Helppoa työtä ei upseerikortteerien puhtaanpitokaan ollut. "Niin siivottomasti elivät", muisteli Maria Nikiforovna, "että joskus piti lattia puhdistaa kirveellä."

Laitasalmen poikia 1920-luvun lopulla, oik. ylhäällä Olli Arhippainen, oik. alhaalla velipoika Yrjö Arhippainen, edessä keskellä Roope Artman (Arhipov).

Virkaherroja soutamassa

Neuvostovallan aikana kylässä kävi tuon tuostakin kaikenlaisia virkamiehiä, toimitsijoita ja muita komennusmiehiä, mikä milläkin asialla. Kyläläisten piti huolehtia näiden kuljetuksesta, kesällä veneellä, talvella hevospelillä. Tämä olikin aikamoinen riesa.

Usein kävi niin, että oli pitkän työpäivän päätyttyä lähdettävä soutamaan herroja milloin Taavoon, Kormanoon, Sohjanaan tai jopa 30 kilometrin päähän Oulankaan. Jos sattui huono sää, niin hyvä, jos aamuksi takaisin töihin ehti. Tyyntä suurella järvellä oli harvoin, sehän tiedetään, eikä venemoottoreita siihen aikaan vielä ollut.

Evakkotie ja Laitasalmen loppuvaiheet

Sodan syyttyä Laitasalmen rahvas evakuoitiin ja kuljetettiin Arkangelin alueelle. Siellä työhön pystyivät määrättiin työarmeijaan ja metsätöihin. Kesällä Maria oli uutossa tukkien erottelussa. Vähän myöhemmin hänet siirrettiin Karjalan puolelle Muurmannin radan varteen Enkijärvelle ja edelleen Ambarnoihin.

Täällä Maria oli lähes kolme vuotta raskaassa lastaustyössä; puutavaraa kuormattiin rautatievaunuihin. Työ oli melkein ympärivuorokautista. Puut piti mitata eri kokoihin, sahata justeerilla ja raahata junavaunuihin. Ruokaa annettiin vähän, vain leipää ja kaalivettä. Raataminen oli niin kuluttavaa, että olkapäätkin kuuluivat vereslihalle: Maria uskoi menehtyvänsä, mutta selviytyi.

Niin pian kuin olot sen sallivat Maria muutti tuoreen aviomiehensä kanssa Kiestinkiin. Vanha kotikylä Laitasalmi oli yksi niistä harvoista karjalaiskylästä, jotka säästyivät sodan liekeiltä. Elämä siellä alkoi uudestaan suurten vaikeuksien keskellä. Alkuaikoina kylässä ei ollut edes kauppaa, vaan leipäkin piti hakea soutamalla Sohjanasta. Kolhoosi, samoin kalastuskolhoosi perustettiin, mutta ne toimivat huonosti, kun työväkeä oli vähän. "Kurjaa oli rahvahan elämä noina vuosina, oi Hospodi" huokaili Maria Nikiforovna. "Eipä ihme, että nuoret eivät enää viihtyneet kylässä". - Niin Laitasalmen kylä alkoi hiljalleen sammua. Viimeinen isku oli Pääjärven suurimittainen säännöstely, joka teki kylästä lopullisesti elinkelvottoman.

SAKARI VUORISTO

Pöytäkirja Laitasalmen kyläkokouksesta 1921

Laitasalmen kylän miesten yhteinen kyläkokous pidettiin 9. p:nä joulukuuta 1921 muutaman tärkeän asian ratkaisemiseksi.

1 § Kokous valitsi yksimielisesti puheenjohtajaksi Vasili Kraskoffin ja sihteereiksi Mikko Arhipoffin.

2 § KMS:n eli Karjalan Metsäsissien joukkojen saavuttua kyläämme he selostivat tarkoituksensa. Tarkoituksena on, ettei voida hyväksyä kommunistista järjestelmää, kun sillä ei ole toteutettu Tarton rauhansopimuksessa Karjalalle luvattuja ehtoja. - Kokous päätti yksimielisesti, ettei hyväksytä kommunistista järjestelmää.

3 § Oli käsiteltävänä metsäsissijoukkoihin liittyminen. Kokous päätti yksimielisesti liittyä joukkoihin ja avustaa niitä kuka mitä voinee.

4 § Oli käsiteltävänä kylän vanhimman vaali. Kokous päätti yksimielisesti hyväksyä kylän vanhimmaksi V. F. Kraskoffin.

Pöytäkirja luettiin ja hyväksyttiin ilman muutoksia sekä vahvistettiin nimikirjoituksin.

Vasili Kraskoff, Mikko Arhipoff, Andrei Arhipoff, Vaseli Kraskoff, M. Arhipoff, Triihvana Arhipoff, Jyrki Arhipoff, Aleks Arhipoff, Mikko Arhipoff, Leontei Arhipoff, Savina Kraskoff, Mikki Arhipoff, Mikko Kraskoff, Roto Isakoff, Kondratta Mastinin, Timo Arhipoff, Hotatta Isakoff, Jeyssi Arhipoff, Savina Arhipoff, Jyrki Isakoff, Aleksandr Mastinin, Vaseli Kraskoff, Artemei Isakoff, Trifona Isakoff, Paavo Arhipoff, Jeremei Arhipoff, Matti Isakoff, Romana Arhipoff, Artemei Arhipoff, Leontei Arhipoff, Savastei Isakoff, Iivana Isakoff (32).

KUMA - erämaan jättiköngäs

Harvat ovat ainakin tämän lehden suomalaisista lukijoista ne, jotka ovat omin silmin nähneet Kuman mahtavan patunan ja kuunnelleet putouksen kuminaa, joka kuului tynnellä säälillä - näin kerrottiin - jopa 25 kilometrin päähän. Tuosta kuminasta joki ja putouskin ovat varmaan nimensä saaneet.

Kuman kuulu koski sijaitsee - enää sitä ei ole olemassa - Koutajoen vesistön latvoilla Oulangan kunnassa lähellä Kuntijärven kylää. Tuoppa- ja Pääjärven vesimassat patoutuivat siinä valtavalla voimalla ahtaaseen nieluun syöksen kohdalla Valkeaa merta.

Vesireitti Pääjärveltä Kuntijoen-Kumajoen kautta Soukeloon ja edelleen Koutajärvelle oli entisinä aikoina paljon käytetty. Sitä kulkivat virkamiehet ja kauppamiehet sekä jo heitää ennen eränkävijät ja nähtävästi myös Juho Vesaisen johtamat "ruottit" ryöstö- ja kostoretkillä. Viime vuosisadan lopulla,

kun Vienanmeren rannikolle nousi venäläisten ja ruotsalaisten puutavarafirmojen sahoja, Koutajoen vesistöstä tuli vilkas uittoreitti. Kuman jyrisvän nielun kautta oli tukkien sukellettava matkallaan kohti meren rannikkoa.

Vuodet eivät ole veljeisiä, sanotaan. Vuonna 1930 Karjalassa oli niin kuiva kesä, että Kuman koskessa ei ollut vettä kuin neljännes normaalista. Vanhatkaan uittomiehet eivät sellaista muistanee. Koski ei jaksanut vetää pienen osan sinne lasketusta puutavarasta. Ruuhkia oli purettava koskesta joka päivä.

Jo lokakuun alussa oli selvää, ettei kaikkea puutavaraa saada mitenkään konkään ohitse, vaan tukit jäävät talveksi Kumajärveen. Eivät siinä auttaaneet edes puolueen käskyt.

Täysin päinvastainen oli tilanne vuonna 1932. Pääjärven vesistö oli täpötäynnään vettä

runsassateisen kesän jälkeen. Syyskuussa ankarat kaatosateet aiheuttivat jo pahoja tulvia koko alueella. Kuntikylässä läheisen joen pinta nousi niin, että rantasaunat ja mm. kolhoosin perunavarasto täytyivät vedellä. Vesi nousi havaintojen mukaan 10 cm vuorokaudessa. Mahto Kuma tuona syksynä olla melkoinen nähtävyys!

Kuman könkäästä, niin kuuluisa kuin se kautta koko Karjalan olikin, on melko vähän paikalla käyneiden mainintoja tai kirjallisia kuvauksia. Valokuvia on vielä vähemmän. Tämän jutun yhteydessä julkaistavat SA-kuvat (Vilho Uomala 1942) saattavat olla ainoat - ja nekin Kumajoen alajuoksulta.

Kirjailija Ilmari Kianto kulki kesällä 1914 Koutajoen ikivanhaa vesireittiä pohjoiseen Kuman kautta (25. heinäkuuta). Köngäs teki häneen suuren vaikutuksen. Seuraavana vuonna

ilmestyneeseen matkakirjaan "Vienan virroilta, Karjalan kankahilta" sisältyvä lennokas kuvaus 'Kuma kuuluisa...' onkin Kiantoa parhaimmillaan, todellinen luontokuvauksen helmi.

"Veneemme soljui hyvää vauhtia kamalaa nielua kohden sivuuttaen pari ryhmää karjalaisia tukkijätkeä ja työkkäsi viistoon rannan suojaan. Samalla jo kuului kosken kohina, patunan pauhu viuhui vihmaisessa ilmassa. Kuntijoki oli loppunut pieneen Kuntijärveen ja nytpä puhkesi Kumajoki hirveällä ryskeellä alas kalliokkoa rinnettä. Muutama minuutti vielä - ja me seisomme jättiläiskosken korvuksilla. Silmiä aivan kuin päästä irti tempoituo huima vilinä... katsojan oli pakko peräytyä pari askelta ja seisautua selkänjojan..."

Tässä se oli Pohjolan Imatra - Kuma kuuluisa! Se, jonka maine oli mukana kulkenut kilpaa tunturien siinon kanssa, Kuma, - Vienan Karjalan ku-